

प्रकरण ६ वे

निष्कर्ष

'झोबी', 'नांगरणी', 'घरभिंती' या आत्मचरित्रात्मक कादंब-याचा आभ्यास करताना जीवनाविषयी आशावादीत्व आपोआप निर्माण झाले. आपले आयुष्य लेखकाप्रमाणे आपल्याला घडविता येईल. पण यासाठी लेखकाप्रमाणे शिकण्याची जिद्द, स्वतःविषयी असणारा आत्मविश्वास आपल्याजवळ पाहिजे.

१) आनंद यादवांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा आढावा घेताना त्यांनी आपले जीवन घडवत असताना घेतलेले अतोनात कष्ट, जिद्द त्यांना अनेकांकडून मिळालेली प्रेरणा, आईची शिक्षणासाठी अप्रत्यक्षरित्या मदत त्यांचे व्यक्तिमत्व घडविण्यास कारणीभूत ठरलेल्या व्यक्ती. त्यांनी ग्रामीण साहित्याला दिलेले योगदान खूप मौल्यवान आहे. त्यांनी लिहिलेले अनेक कवितासंग्रह, कथासंग्रह, कादंब-या, समिक्षात्मक लेखन तसेच दैनिक सकाळ व मासिकातून येणारे स्फुट लेखन यातून त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाची छाप दिसून येते.

२) आत्मचरित्रात्मक कादंब-याचा उदय कोठून झाला याची सविस्तर चर्चा दूस-या प्रकरणामध्ये येते. आत्मचरित्रात्मक कादंबरीचा प्रवास हा चरित्र - चरित्रात्मक कादंबरी - आत्मचरित्र - आत्मचरित्रात्मक - कादंबरी असा आहे.

३) 'झोबी', 'नांगरणी', 'घरभिंती' यातून लेखकाच्या जीवनाचा विस्तारपूर्वक पट आला आहेच 'झोबी' मध्ये लेखकाच्या जन्मापासून ते एस. एस. सी पर्यंतचा पट आला आहे. तर 'नांगरणी' मध्ये कॉलेज जीवनाची सुरुवात होऊन एम्. ए. पर्यंतचा कालखंड आला आहे. तर 'घरभिंती' मध्ये प्राध्यापक झाल्यापासून शेवटी वडीलांच्या मृत्युपर्यंतचा पट आला आहे. अशा या तीन आत्मचरित्रात्मक कादंब-यातून लेखकाच्या जीवनाचा संपूर्ण पट आपल्या डोळ्यासमोर येतो.

४) 'झोबी', 'नांगरणी', 'घरभिंती' या तीन आत्मचरित्रात्मक कादंब-यातून समाजजीवनाचे वास्तव चित्रण आले आहे. समाजात असणा-या श्रद्धा, अंधश्रद्धा, रूढी, परंपरा, अज्ञान, अडाणीपणा यांचे चित्रण प्रामुख्याने येते. त्यावेळीची असणारी सामाजिक, राजकीय, आर्थिक परिस्थितीचे चित्रण यात येते.

५) 'झोबी', 'नांगरणी', 'घरभिंती' या आत्मचरित्रात्मक कादंब-यांचे वाढःमयीन सौंदर्य पाहताना या तिन्ही कादंब-यातून येणा-या मानवी प्रवृत्तीचे चित्रण घडते. तर समाजजीवनाचे वास्तवचित्रण निसर्गसौंदर्याचे वर्णन आलेले आहे. तिन्ही कादंबरीतून येणारी प्रमुख व्यक्तिचित्रणे ही खूप महत्त्वाची आहेत. कारण या व्यक्तिचित्रणाबरोबर लेखकाचा विकास घडत गेला. त्याच्या शिक्षणाची अमेद निर्माण केली. त्याला मदत करणा-या

अनेक व्यक्ती यांच्यामुळे लेखकाने घेतलेली प्रेरणा, शिकण्याची जिद्द, वडीलांचा शिक्षणाला विरोध असूनही आर्थिक परिस्थितीशी तोंड देत लेखकाने शिक्षण पूर्ण केले याचे चित्रण या कादंब-यातून आले आहे.

आनंद यादव यांनी घरची आर्थिक परिस्थिती चांगली नसताना शिक्षणासाठी दिलेला संघर्ष विविध प्रकारची कामे करून आपले शिक्षण पूर्ण केले. शिक्षणासाठी संघर्ष चालू असतानाच भेटलेले पु. ल. देशपांडे, सुनिताताई, जे. पी. नाईक, सारख्या नामवंत व्यक्ती यांच्यामुळे लेखकाचे व्यक्तिमत्व घडत गेले. आनंद यादवांसारख्या हजारोमुलांचे आयुष्य शिकण्याची उमेद असूनही घरातील आर्थिक परिस्थितीमुळे घेता आले नाही. यामुळे अनेक ग्रामीण तरूणांच्या आयुष्याचे नुकसान झाले.

आनंद यादव यांच्या सारखेच शिक्षणासाठी धडपड करून अनेक तरूण शिक्षण घेतात. त्यांच्या जीवनाशी कोठे तरी आपले जीवन जडले आहे असे अनेक ग्रामीण तरूणांना वाटते.

त्यांच्या साहित्यातून त्यांची जीवनाकडे रसिकतेने बघण्याची दृष्टी यामुळे त्यांचे साहित्य समृद्ध झाले आहे. जीवनसमृद्धी हीच अनुभव समृद्धी आहे. तिचे विविध पातळीवर केलेले चित्रण त्यांच्या साहित्यातून येते.

ग्रामीण जीवनाला दूरावल्यामुळे परात्मतेची वेदना भोगणा-या एका नवजागृत ग्रामीण तरूणाने शोषित समष्टीशी वाढःमयीन वेचारिक पातळीवर समरस होऊन शोधलेली आत्मविकासाची वाढ म्हणजे आनंद यादवांचा विकासशील लेखनप्रवास होय.

परिशिष्ट

संपूर्ण नांव	आनंद रतन यादव
जन्म	दि. ३० नोव्हेंबर १९३५ कागल (जि. कोल्हापूर)
शिक्षण	कागल, रत्नागिरी, कोल्हापूर, पुणे एम. ए. (मराठी-संस्कृत) १९६१, पुणे विद्यापीठ, पुणे. पीएच. डी. (मराठी) १९७४, पुणे विद्यापीठ, पुणे विषय- मराठी लघुनिबंध : प्रेरणा, प्रवृत्ती आणि त्यांचा विकास- १९२० ते ७०
महत्वाची	राज्य पुरस्कार, महाराष्ट्र शासन
पारितोषिके	हिरवे जग (कविता) मातीखालची माती (व्यक्तिचित्र) खळाळ (कथा) गोतावळा (कादंबरी) नटरंग (कादंबरी) ग्रामीणता : साहित्य आणि वास्तव (साहित्यविचार) झोंबी (आत्मचरित्र)
पुरस्कार विशेष	काही निवडक उल्लेख
“हिरवे जग”	या पहिल्याच साहित्यकृतीच्या हस्तलिखिताला राज्य सरकारचा पुरस्कार लाभला.
खळाळ	या कथा-संग्रहाला राज्य सरकारची, एक प्रथम प्रकाशनाचे आणि

	दुसरे प्रौढ विभागातील कथासंग्रहाचे अशी, एकाच वेळी दोन पारितोषिके मिळाली.
गुदडी	"टाईम्स ऑफ इंडिया" प्रकाशनाच्या "सारिका" या लोकप्रिय हिंदी मासिकाचा, सर्व भारतीय भाषांतील कथांच्या स्पर्धेत दुस-या क्रमांकाचा पुरस्कार. संदर्भ - सारिका, फेब्रुवारी १९८७
माऊली	गोव्यातील कालिका प्रकाशन विश्वस्त मंडळातर्फे दर दोन वर्षांनी देण्यात येणारा नाथमाधव साहित्य पुरस्कार.
झोंबी	प्रियदर्शनी अकादमी पुरस्कार, मुंबई दे. भ. रत्नाप्पाण्णा कुंभार पुरस्कार, कोल्हापूर मारवाडी साहित्यसंमेलन पुरस्कार, मुंबई साहित्य अकादमी पुरस्कार, दिल्ली
मान-सन्मान	अध्यक्ष-चौथे दक्षिण महाराष्ट्र साहित्य संमेलन, बेळगाव, १९-२० ऑक्टोबर १९८६ अध्यक्ष - पहिले दलित - आदिवासी - ग्रामीण साहित्य संमेलन, साक्री (जि. धुळे) २८-२९-३० नोव्हेंबर १९८७ अध्यक्ष-चौथे मराठी जनसाहित्य संमेलन, भंडारा, २४-२५ नोव्हेंबर १९९०
विशेष उल्लेख	अध्यक्ष, महाराष्ट्र ग्रामीण साहित्य परिषद, पुणे आधुनिक ग्रामीण साहित्य चळवळीचे प्रणेते.
पत्ता	५, भूमी, कलानगर, सातारा रस्ता, धनकवडी, पुणे-४११ ०४३

संदर्भ ग्रंथ

अ.नं.	पुस्तकाचे नाव	लेखक
१	झोबी	आनंद यादव
२	नांगरण	आनंद यादव
३	घरभिंती	आनंद यादव
४	आत्मचरित्रमीमांसा	आनंद यादव
५	ग्रामीण साहित्य : स्वरूप आणि समस्या	आनंद यादव
६	ग्रामीणता : साहित्य आणि वास्तव	आनंद यादव
७	गावगाढा	मी. ना. अत्रे
८	ग्रामीण साहित्य : स्वरूप आणि शोध	डॉ. जगन्नाथ कोथापल्ले
९	सारे प्रवासी घडीचे	जयवंत दळवी
१०	बलुत	दया पवार
११	आठवणीचे पक्षी	प्र. इ. सोनकांबळे
१२	मुक्काम पोस्ट देवाचे गोठणे	माधव कोडविलकर
१३	उपरा	लक्ष्मण माने
१४	जिण आमच	बेबी कांबळे
१५	उचल्या	लक्ष्मण गायकवाड
१६	तराल - अंतराळ	शंकरराव खरात
१७	काटयावरची पोट	उत्तम तुपे
१८	गबाळ	दादासाहेब मोरे
१९	गावकी	रुस्तुम अचलखांब
२०	कोल्हयाटयाच पोर	किशोर कोळे
२१	अककरमाशी	शरणकुमार लिंबाळे
२२	तांडा	आत्माराम राठोड
२३	साहित्य विचार	प्रा. अ. वा. कुळकर्णी
२४	साहित्य सिध्दांत	डॉ. स.ग. मालभे
२५	दलीत स्व कथने : साहित्यरूप	प्रा. डॉ. आरती कुसरे कुलकर्णी
२६	चरित्र आणि आत्मचरित्र	स. दा कराडे
२७	चरित्र आणि आत्मचरित्र	अ म जोशी
२८	सहा दलित आत्मकथने : एक चिंतन	वासुदेव मुलाटे

संदर्भ ग्रंथ

अ.नं.	पुस्तकाचे नाव	लेखक
२९	आनंद यादव व्यक्ति आणि वाडःमय	डॉ. रविंद्र ठाकूर
३०	मराठी ग्रामीण कादंबरी	डॉ. रविंद्र ठाकूर
३१	आनंद यादव साहित्य आणि जीवन	डॉ. एस. एम. कानडजे
३२	दलित आत्मचरित्रे साहित्य आणि समाज	रमेश धोंगडे
३३	खडक आणि पाणी	गंगाधर गाडगीळ
३४	महात्मा फुले समग्र वाडःमय	संपादक य. दि. फडके
३५	दलित साहित्य एक आकलन	बाळकृष्ण कवठेकर
३६	सौंदर्यमीमांसा	रा. भा. पाटणकर
३७	दलित साहित्य : वेदना आणि विद्रोह	भालचंद्र फडके
३८	उपेक्षितांचे अंतरंग	श्री. म. माटे
३९	साहित्यविचार	दि. के. बेडेकर.
४०	टीकाविवेक	श्री. के. क्षीरसागर
४१	ग्रामीण साहित्य : एक चिंतन	द. ता. भोसले
४२	वाडःमयीन निरीक्षणे	दत्तात्रय पुंडे